

afgeballen zijn / soo volgt het Saet / in clepne bolleken
oft hupshens / soo groot als een Crute oft Oebum, be-
stoten: de welke van selfs open gaen als het saet rijp is.
De wortel is veselachtich.

2. Van desen gheslachte van Penssen seijnt ooc te
wesen die soorte van Violetten / die geensins te aerden
verscheyden en ligt / maer met hure hardachtige steelsens
heer selven op heft / ende oterende staet / somtijts ander-
halven voet hooch op sijtende: daer aen byrechtachtige
ge / hupse / ende rontom gekerde Bladeren gaopen: De
Bloemkens zijn wat clepnder dan de Violetten / anders
die selve van gedaente genoechsaem geijck / meestendeel
van dij bescheyden herwen / onder de welke de witte-
achtichheit meest wtfceekt / ende de ander beewen te bo-
ven gaet / dat ghele nuddelste van de bloeme houdende
oft beslaende. Het opperste van de bloeme is purpur-
berwich / het onderste recht wat nae den geelen. Naer
de bloemkens volgen lanchachtige haecwens / die van
selfs in dijen hupsten ende open gaen / als Saet rijp is
twelch wint is ende clep. De wortel is veselachtich / ge-
lych die van de Violette.

Recht op staende penssen.

3. Plaets. 1. De Pensse woxt op heel plaetsen in
de cozenbelden ende geboutde landen gebonden: si waft
ooc wel van selfs in de hoben: en aldaer is si vrel schoone-
der en liefelijcher om sien / dan de gene die in't wilt waft.

2. D'ander soorte met rechte Stelen / groept in Ita-
lien op't geberchte van Beronen / oft den herch Waldus /
soo Wattiolus verhaelt: insghelijc op de foppen van
t'geberchte van Languedoc / ende in Engeland / soo Lo-
bel betwigt. Si waft oock wel in't gheberchte van Ho-
hemelant / ende in de bosschen / ende ander getwisten van
Oostenrich ende Hungarien.

3. Tint. 1. De Pensse smuyt witter aerden in de
Lente / met de Blacuwe oft Swarte Violette / oft wat
laeter: ende blijft dan nae den heelen somer deur / en het
meestendeel van den herst ghedurichlijcken bloepende /
somsijts oock des winters. 2. De Recht op staende
Pensse bloeyt ooc van de Lente af / den gantschen So-
mer deur / tot den herst toe.

Naem. 1. De eerste oft gemeene soorte van dit
ghewas / woxt in Dancichijck Pansse ghecoent: ende
daer nae woeden dese bloemen in Zababnt ende in de an-
dere daer in liggende landen van Peerduwtschland oock
Panssen geheten: in doochduwtsch Freyschlandt
oft oock Dryefalich Panssen: gheleijc oock woxt
den Latijnschen naem: want men herse in Latijn niet
alleen Viola tricolor, om de byderhande vertue die in
dese bloemen blijck / maer oock Herba Trinitatis:
Andere noemisse Herba clauellata. Somnige zijn oock
van meeninge datmenselacea behoort te heeten: daer is
nochtans een ander soorte van lacea, de Swarte roeghe-
naemt / die van ons hoyn bescheyden is. Van dit ghe-
was seijnt met de Phlox oock van Theophrastus seer
wel oerpen te rouwen / de welke oock Phlogion
ghenoemt woxt / ende is een wilde bloeme / getuen reuck
hebbende / moe Lente met de witte Violette / oft wat
spaeer wtfspuende / ende langen tijt oberblijbende:
sult als dese byberlinge Violette gantschelijc is: want
als wij bescheyden hebben / si is heel wile van heuten aert /
daerenboven oock sonder reuck / ende seer lange bloepende.
Dan Theodorus Gaza noemt dit eynde het woort
behen Phlox oft Phlogion in't Latijn oerfettende Viola
flammea, al oftmen Blannende Violette sepe: en met
dien naem is dese bloeme bij de Latijnen hedenwaerdt
oock genoechsaem bekent gewoeden.

2. De ander soorte van Penssen mach oock eygent-
lijc in't Latijn Viola asurgens oft larecta, ende oock
tricolor genoemt woeden / dat is Recht op staende Pen-
see: ende dat veel beter dan Viola arborecens, dat is
Boomachtige Violette: als sommige die noemen: want
si en heeft gantsch gene grootte oft gheleijchisse van een-
nige cester: oft boomachtich gewas.

Aert. De Penssen zijn van aert wat rondachtich /
doch niet heel murelijc / maer bescheydelijcher vorst /
eentich hijnachtich ende taep sap / als dat van de Ma-
lutue / in hure hebbende: ende daer om zijn si waer
verscheyden oft weechmerckende van crachten: maer
niet soo seer als de Malutue.

Cracht ende werckinge. Dit cruyt / nae de mee-
ninge van de meentwe Medecijnesters / is seer goet ghe-
bruyck inde cozen / hijnsonder van de lange sae noch sup-
pende kinderen: ende woxt geloofde de bescheijchheit oft bal-
sende siechte / ende den ceamp endre treflinge der leden van
de heel ionge kinderen te ghesenen / ende te belerten dat si
niet die quale niet behangen en woeden.

Men sijt dat selve cruyt oock seer in de anstekinghen
ende gebreken van de Longe ende van de borst.

3. Selve is oock seer goet teghen de schijtscheydt ende
teucksel van den liejaene.

4. Het ran oock de wonden ende sweeten oft zereijgheden
toehelken ende ghesenen.

BILVOEGSEL.

1. Meyne Penssen met heel geel, heel witte, oft heel violette
bloemen, (soo men seyd) zijn van het wilt saet in sommighe
hoben voortgheromen / doch alle sonder reuck. Maer de
volgende soorten reucken wel.

Berech. Pensse, oft Welckende Pensse is eerst van Came-
zarus bescheyden gewest / ende daer nae van Clusius in sijn
boeck der Dierender gewassen gheselt / met naeme van Viola
monana tricolor, al oft men sepe Dye-berwige Berech. Wio-
lette. Si waft oberbloedich op de bergen van Switserlant
ende bloeydt daer den gebreken Somer hijnnae deur. Dit cruyt
geeft wat rene wortel vrel stelen / ontrent eenen voet hooch / can-
tich / seer gearck: aen de welke wassen / nu hier een nu daer een
dicke bladeren: die van de gemeyne Penssen bij nae gheleijchen-
de / maer langer / dieker / vol saps niet seer geschaert oft ghes-
telt / aende canten met sommighe wortassen oft sijn bladeren
beter: die lanchachtich zijn ende diep geschnippelt / wat bitter-
achtich ende wat seerachtich van smack: wt het opperste
van de tacks heris / comen lange stekelens voort / hijnachtich-
teer: elck een Bloeme draeghende / grooter dan eenige van alle
de ander soorten van Penssen: oock van sijn bladeren gemaect
van de welke de twee bodenste bladeren aen de wietse ran-
ten wt den blaewen purpurbewich zijn / ontrent de middel
van de bloeme bleckachtich van berche: de twee andere blader-
ren die aen de syde beschnippelt zijn. clepnder dan de twee opper-
ste: sijn geel van berwen / met plackkens besjaerne: die wt
den blaewen purpurbewich zijn: ende hebben bodensten hijn-
purpurbewige stralen / die wt de middel van de bloeme wa-
mupten. Het onderste bladeren is bredter dan de ander: die-
bijnnae goubberwich / met feben purpurbewige stralen van het
middel van de bloemen beginnende / doorgreghen / aen sijn ons
berche.

berche lippe met een placke die wt den blaewen wat purpur-
berwich is geseckent. Dese bloeme is seer wel rieckende: ende
verschilt daer in vande gemeyne Penssen. Maer de bloemen
volgen diechtich volleken oft boofkens / in dijen open-
gaende: betoonende cleyn ront / sebekens / graenit als het rijp
is / seer nae comende bij dat van de gemeyne Penssen. De
Wortel is veselachtich: ende sijt lang ober / die oock wel ver-
plant ende vernemthoudiche can woeden.

Andere welckecken Berch. Pensse met geel ende purpore
bloemen, is de dooggaende in allen gheleijc / van alleen de ber-
che van de bloeme is heel geel / met sommige purpurbewige
stralen in het middel van de bloeme doorgreghen: t'welch seer
saem om sien is. Si is oock noch wat liefelijcher van reuck.
Maer wt dit selve gewas oock met purpurbewige bloemen.
Maer dese bescheijchheit van berwen seijnt door het
sapsen ende deffenen berooyt: te wesen: gheleijc het in meer
ander bloemen ooc vliegt te geuuen die / gheseyt zijnde: die-
wilt hijnende bloemen eygen.

Naemen. De Penssen woeden oock wt Viola coloria, ende
salda gheheten in't Fransch Penssee, ende Menues Pentees,
in't Engelsch Harts ease, Loue in't ydie Pancees. oft alleen Pan-
ces: wt'tallich lacea oft lacea, ende Fior di Giove, oft Mi-
nae penssen. Men naem Herba Trinitatis woxt het Edel Lee-
bercuyt oock medegeleijc.

Cracht ende werckinge. Dit cruyt vliegt in hoorch-
duwtschlandt vrel geacht ende ghesocht te wesen / om de groote
cracht die het heeft teghen de heestheue ende Preiffem van de
ionge kinderen / sonder de blommen dan van in water siedende
ende dat selve te hijnberen te drincken gebende: ende daer
nae is dat in't hoorchduwtsch Freyschlandt kraus ghenant ge-
weest.

Om te docht ende de ionger te sijnberen ende de coeste en in-
tuendige berchingen te ghesenen / salmen de blommen van dit
cruyt met de bladeren in water oft in't wilt seiden: ende dat selve
den crancken te drincken geuen: ende is seer behulplich den ge-
nen die cozt van aerssem sijn.

De bladers oft scap van de Penssen inghenomen oft van
hupsten gebuyt sijn seer goet om de wonden te ghesenen: en ge-
nesen de ballende steete van de ionge kinderen: als si schuypen /
met de materie wt te drijven.

3. Poeder van de gedroochde bladers / met eenen leyel wijns
gebruycken: is seer goet tegen de gescheijchheit.

Men distilleert een water van dit cruyt / mit gaderen sijn
bloemen en stelen: van het welke alle dage / sabonts en smog-
gens dijn onen t'eenemael ingenomen / nits den crancken wel
dekkende tot sweeten toe: doende dat selve negen oft tien da-
gen achter den anderen: seer goet en nit behonden wort om de
woeken te ghesenen / al waeren die oock seer beete gecomen: en bij
nae becoydet.

Penssen cruyt neemt wech alderhande gebreken vande
hupst.

4. Dit cruyt is soo wel als de Violette / gheheel scherp van
smack: en sublijc van substantie / oft sijn van stoffe: ende heeft
een berdeplende kracht / met een aduagende dochtheit: door
de welke de grobe sijnmachtichheit / sonder beidooginge en bes-
chittinge / berdeplie / gesubert ende lichtelijc afgeaert woxt /
soo Kolbel betwigt. Het geblijckert water van dit heest cruyt /
doer het selve.

5. Het reuck te saunen de wyle en quade seericheden met heu-
re sijnachtich die van de wyle woxtelijc.
6. Het cruyt de Berckens t'een gegeven genest hure cropswere-
ren: ende clieren. Hier om wiltten sommighe selve in de men-
schen die met clieren: ende bloeswieren: ende dierghelijche on-
gebreken gequelt sijn gebuycken.

Andere nutticheyt van de Penssen. Scap van de Pensse bloe-
men wort hijnetrocken van de schilders met water daer een
wrelich Alums in is: om groen te schilderen: gheleijc scap van
de Blacuw-Liesbloemen.

HET III. CAPITTEL
Van Leucoion, oft Witte Violieren.

Geslachten.

1. D'eerste naem van Leucoion woeden beschey-
den gheslachten van Violieren begrepen: van de
welche het meeste onderscheijdt ghelegen is in de
herwe van de bloemen: maer nochtans oock van
sommighe in de bladeren. Dese mogen in twee geslachten
gedeylt woeden: Het eerste is dat witter en sachter bladeren
heeft: en Wit Leucoion genaemt is: niet nae de ver-
tue van de bloemen: maer van de bladeren: En het ander
is dat Geel Leucoion gheheeten woxt / om sijn geelwue
bloemen. Maer dat Wit Leucoion is noch tweederley /
te weten Stock Violieren: en Dete Violieren: oft Groo-
te en Clepne Violieren. Van dese sullen wij in dit Capitel
sommighe bescheijden: en besonder de Gemeene Stock-
Violieren met enckele bloemen / ende de ander met Dub-
bele bloemen: ende hoozts een ander soorte / die ghemeyn-
lijc in't wilt waft. Van daer zijn noch sommighe soorten
van Leucoion met Clisterachtige oft Loorachtige wort-
tels / de welke wij in't naefvolgende Boeck sullen be-
scheijden.

Stock-Violieren, oft Groote Violieren,
met enckele bloemen.

紫羅蘭

1. Gedacnte. 1. De Groote oft Stock Violieren heb-
ben eenen ronden rechten Stiel / twee hoeten oft meere
hooch / in sommighe sijn tachen oft aenwaffende schein-
kens berdeplie: daer aen wassen lange / snalle / sachte: en bij
nae wollachtige bladeren / den Wilegbladeren eenichlijc
geleijc / maer sachter. De Bloemen sijn liefelijc van
reuck: van vier bladerkens samen geboort / lange de tacks
ken nae bodenwaerts op clepne teere steelsens boogtro-
mende / van betwe som root / som wilt / som peersch / oft
bij purpurbewich / som afchberwich / oft seer nae bij co-
mende de betwe van witte aschsen / somtijts gesnickelt oft
met bescheyden berwen beruert. Dae nae volgen lanch-
achtighe snalle haecwens / daer by: effen / ende ront
Saet in ligt. De wortelen sijn niet veel grof: en stercke
safelingen in der aerden vast.

2. De Clepne oft Heete Violieren en verschillen van
de Groote niet in maechsel oft ghesacnte / maer alleen in
grootte: want hure sachte wollachtige Bladeren en Stelen
sijn die van de Groote geleijc / maer clepnder: De Bloe-
men sijn ooc van bescheyden berwen / te weten wilt / root
oft peerschachtich / als die van de Groote: van haecwens
ende Saet roumen sijn niet de Groote oock heel ober een.

3. Noch vintmen een geslachte van Violieren / dat dub-
bel bloemen heeft: maer wort seer selven ghebonden / en is
een soorte van Stock-Violieren. Dese Violieren woeden
lijchelijc door de coude beschedicht: en vergaen seer haest
door de straffcheit van het weder: ende door de hoorde-
winden.

4. Daer zijn oock noch ander medesoorten van dese
Violieren: die geen wille / sachte ende wollachtighe bladeren
en hebben: maer groender sijn / ende van caelheit en
berwen de Sten Violieren / die wij in't naefvolgende Ca-
pitel bescheijden: beter geleijcken.

5. Behalven dese soo vintmen noch sommighe ander
geslachten van Violieren: die met wilt wassen / ende heb-
ben smaller ende meestendeel witter bladeren van de
tamme: Die Bloemkens van vier bladerkens ver-
gaert sijn meestendeel bleck purpur van berwen / som-
tijts oock rootachtich / seer wel rieckende: den reuck van de
welche